

BIEKORF

WESTVLAAMS ARCHIEF

VOOR GESCHIEDENIS, OUDHEIDKUNDE
EN FOLKLORE

DAT IS EEN LEER- EN
LEESBLAD VOOR ALLE
VERSTANDIGE VLAMINGEN
GESTICHT IN 1890
DOOR GUIDO GEZELLE

VERSCHIJNT MAANDELIJKS TE BRUGGE

59^e Jaar 6

Zomermaand 1958

DE GROTE KERKBRAND VAN OOSTENDE

14 augustus 1896

Het was op een vrijdag en vooravond van Maria-Hemelvaart. In de dekanale kerk van Sint-Pieter- en Paulus waren twee vrouwen nog bezig met de versiering van het O. L. Vrouwaltaar. Een van die vrouwen ging met een kartonnen doos door de middenbeuk, het was dan juist tien minuten over twaalf. In het midden van de kerk voelde zij iets in de doos neervallen : het was een druppel gesmolten lood. Zij keek naar omhoog en stelde vast dat de druppel gevallen was uit het kloktorentje van de middenbeuk. Door de opening van de klokreep zag zij vlammen. In aller ijel liep zij naar de pastorie. Een paar minuten later was pastoor-deken De Canniere ter plaatse : uit het gewelf van de middenbeuk zag hij rook komen. Hij liet aanstonds het kleine klokje luiden doch bij de eerste beweging viel de reep naar beneden. Op de grond lag een plas gesmolten lood. Daarop werd alarm geluid met de klok uit de grote toren.

Het vuur moest reeds lang gesmeuld hebben op de kerkzolder, want opeens schoot geheel het gewelf van de middenbeuk in brand. Bijna onmiddellijk sloeg het vuur over, eerst naar de zuidbeuk, en weldra ook naar de noordbeuk. Er stond een felle westerbries. De grote toren, waar sedert weken vijf werklieden bezig waren met de schaliën te vervangen door ruitvormige zinken platen, had van de brand niet te lijden.

Het vuur kon daar ook niet ontstaan zijn, daar er gedurende de laatste dagen niet gesoldeerd werd en dus ook geen vuur gemaakt.

Om 13 uur, drie kwartier nadat de brand voor het eerst was opgemerkt, had het vuur een geweldige uitbreiding genomen en om 14 uur stortte het torentje van de middenbeuk in. Geheel het dak brandde uit en om 14,10 uur vatte ook het orgel vuur.

De eerste ploeg van de brandweer was om 12,21 uur ter plaats met handpompen en ladders. Om 12,30 uur stond reeds een pompier met een slang vanuit de grote toren het orgel te besproeien om het tegen de vlammen te beschermen. Er werd nog over- en weergelopen naar de brandweerkazerne om slangen te halen; een brigadier van de brandweer werd door de stadsingenieur naar de kazerne gezonden om de stoompomp te halen en deze op te stellen aan de kom, op 200 m van de kerk, ten einde over voldoende water te beschikken.

Ondertussen had men alles wat maar enigszins mogelijk was uit de kerk gered. Een honderdtal soldaten van het garnizoen hielpen mede met de burgers. Men kon de gewijde vaten, de kerkornamenten, veel beelden en enkele schilderijen redden. Van de twee grootste werd het doek uit de omlijsting gesneden, één groot schilderij ging in de brand verloren.

Van het gebouw bleven slechts de muren over, alsook de onbeschadigde toren, die ten dele dagtekent van 1478. De kerk was verzekerd bij drie maatschappijen voor 229.000 fr. De kerkdiensten van de Sint-Pieter- en Paulusparochie werden voorlopig gehouden in de Kapucijnenkerk.

In de volgende dagen werd een gerechtelijk onderzoek ingesteld. Veel personen waren immers overtuigd dat er kwaadwilligheid in het spel was.

De 47-jarige nicht van de koster, die de vorige avond rond 21 uur nog in de kerk was geweest, was onder het doksaal een brandreuk gewaar geworden. Zij had de koster verwittigd. Samen waren zij in de kerk rondgegaan, maar hadden niets verdachts bemerkt.

Op 19 augustus stapte het parket van Brugge te Oostende af. Talrijke personen werden onderhoord. De voorzitter van de kerk-fabriek was ook overtuigd dat er kwaadwilligheid in het spel was, hij beweerde dat hij het werkvolk op de toren had horen zingen « van 't ongediert der papen ».

In die jaren immers was het opkomend socialisme reeds doorgedrongen tot op de Vlaamse kust. Volgens Pater S. Scholl telde het arrondissement Oostende in 1896 een tweeduizend socialisten.

De propagandisten waren zeer actief ⁽¹⁾. Zoals overal elders traden zij met woord, schrift en lied zeer militant op; zij vielen alles aan wat conservatief was en tot de bezittende klasse behoorde. Vooral sommige van hun talrijke strijdlieiders hadden een revolutionnaire klank en spaarden de Troon en de Kerk niet. Een van deze liedereen, getiteld « De Rode Vaan », had als refrein :

Op socialisten demokraten !
Vereenigt u ! vereenigt u !
Vreest geen tyrans, aristokraten,
De dag breekt aan dat de roode vaan,
Op paleis en kerk zal schitt'rend staan. ⁽²⁾

Het is dan ook niet te verwonderen dat onderzoeksrechter Halleux, die behoorde tot de Brugse hogere burgerij, en de substituut-procureur des Konings, baron R. van Zuylen van Nyevelt, de socialisten verdachten het vuur aan de kerk te hebben gestoken.

De loodgietersbaas werd onder meer onderhoord of hij geen « socialiste » onder zijn werkvolk had. Hij antwoordde ontkennend.

Allerlei praatjes deden de ronde. Zo verklaarde de koster o.m. dat de kloklouder hem medegedeeld had dat er onder het werkvolk « een schurk en een socialiste » was, die hem gezegd had : « Onthoudt wat ik U zeg : ik zal hier nooit geene schaliën meer op het dak nagelen. Eensdaags zult gij hooren dat de kerk eens in brand zal staan. Den brand zal gebeuren daags vóór eenen hoogdag, ten einde de dibben te biecht niet zouden kunnen gaan. Het zal niet al één kant zijn, maar de drie beuken zullen met een keer in brand staan. Gij zult mogen op den toren blijven, deze zal niet branden. Daar achter gaan wij de onderpastoors nemen. Den deken zal blijven, omdat hij in een huis van de stad woont ».

Wat er in dit verhaal « Dichtung » en wat er « Wahrheit » is, kan niet achterhaald worden. Wij moeten er echter aan toevoegen dat de koster 78 jaar oud was. Toen hij naderhand met de kloklouder werd geconfronteerd, beweerde deze laatste voor een viertal weken aan de koster verteld te hebben dat, terwijl hij in de toren het uurwerk opwond, de toezichter van de stadswerken daar ook aan-

(1) Geschiedenis van de Arbeidersbeweging in West-Vlaanderen. Brussel, 1953, p. 75. — In de verkiezingen van de provincieraad op 26 juli 1896 behaalden de socialistische kandidaten een gemiddelde van 820 stemmen tegenover 4400 stemmen aan de liberalen. Rekening houdende met het toenmalige kiesstelsel (meervoudig stemrecht) mag men aannemen dat de 820 socialisten tegenover ± 2200 liberalen stonden. Katholieke kandidaten waren niet opgekomen omdat het kanton Oostende een burcht van het liberalisme was. (La Patrie van 27 juli 1896).

(2) Medegedeeld door de 86-jarige Camiel Peuteman, gewezen schepen van Assebroek, een van de oudste socialistische strijders uit het Brugse. — Dit lied staat afgedrukt op p. 51 in de bundel : « 100 Zangen voor het Volk ». Gent. S. M. Het Licht, 128 pp. In feite zijn er 107 zangen. Het boekje is niet gedateerd, maar is van vóór 1914.

wezig was ; ik vind het een schande, zo had de toezichter gezegd, dat de loodgieters in zulk « konfoor », daar op de plankenvloer en omringd door afbraak van hout, vuur maken : door hun onvoorzichtigheid zullen ze nog geheel de kerk en de toren in brand steken. Meer had hij aan de koster niet verteld.

Er was nog een ander praatje dat rondliep. Vrouwen wisten te vertellen dat een 55-jarige ongehuwde zeeman, berucht om zijn dronkenschap, de voormiddag van 14 augustus in een herberg had gezegd : « Heeft gij dit van uw leven gezien dat er 5 of 6 Joden in de Kerk gaan, en er eenen bij was die een trommeltje en eenen die een gros caisse had. Als het nog lang duurt zal men nog drank verkopen in de kerk. Maar zoover zal het niet komen. Gij zult nog vandaag de klokken hooren luiden en van deze noen, om 12 uren, moet ik om 45 franken gaan. Gij zult nog wat zien vandaag... Zij steken nu de stad vol grijze hoeren », waarmede hij waarschijnlijk de zusters Franciskanessen bedoelde.

Deze onsamenhangende dronkemanspraat had voor gevolg dat de onderzoeksrechter de gewezen zeeman begon te verdenken van brandstichting in de kerk.

Enkele dagen later verzocht deze rechter de politiekommissaris van Oostende « eene nauwkeurige huiszoeking te verrichten » bij de gewezen zeeman, bij de klokluider, bij de aannemer van het werk aan de toren, alsmede bij zijn drie knechten « ten einde er alle dagbladeren, boeken, geschriften, *liedjes* van socialistischen, oproerigen of goddeloozen aard te ontdekken en aan te slagen. Gelief ook op de nauwkeurigste wijze inlichtingen te nemen om te weet te komen of die personen, voornamelijk de eerste (de gewezen zeeman), geen betrekking hebben met de socialisten partij ».

De opzoekingen van de politiekommissaris leverden niets op.

Twee andere jonge werklieden die aan de toren hadden gewerkt, woonden te Middelkerke. Deze gemeente ligt in het rechterlijk arrondissement Veurne. Onderzoeksrechter Halleux vroeg aan zijn Veurense ambtgenoot om dezelfde huiszoekingen te doen verrichten te Middelkerke, ten einde te onderzoeken of beide werklieden ook niet tot de « socialisten partij » behoorden en geen geschriften of *liedjes* van oproerigen of goddeloozen aard in hun bezit hadden. Daar ook werd niets verdachts gevonden. Beide jongelingen stonden zeer gunstig aangeschreven in de gemeente. Slechts één enkele las een dagblad, namelijk « Het Nieuws van den Dag », een blad waartegen niets in te brengen viel.

Verdere inlichtingen over de voornaamste verdachten bewezen dat de gewezen zeeman niet geheel bij zijn verstand was en dat hij als een halve gek werd aangezien. Daags na de brand had hij in een herberg gezegd : « Och Heere, al die schamele Heiligen zijn nu opgebrandt ».

Op 2 november 1896 liet onderzoeksrechter L. Halleux deze verdachte persoon door de gendarmerie naar het Gerechtshof te Brugge overbrengen, waar hij met enkele getuigen geconfronteerd werd over de woorden uitgesproken de voormiddag van 14 augustus, enkele uren vóór het uitbreken van de brand in de kerk.

Op 8 november vroeg de onderzoeksrechter aan de politiekommis-saris te Oostende of er in het huis waar de verdachte een kamer betrok, een socialist woonde en of deze betrekkingen met de ver-dachte onderhield. In dit huis woonde werkelijk een lid van de socialistische partij, die zich in de verkiezingen van 26 juli 1896 kandidaat gesteld had voor de provincieraad. Maar hij onderhield geen betrekkingen met de verdachte.

Na lang onderzoek besloot de raadkamer bij de Boetstraffelijke Rechtbank te Brugge op 15 december 1896, bij gemis aan voldoende bewijzen, de verdachte buiten vervolging te stellen. Een brief van de procureur des Konings belastte de politiekommissaris te Oostende deze beslissing aan de betrokkene mede te delen. De zaak kon dus niet opgeklaard worden. ⁽³⁾

In mijn jeugd echter, toen wij eens op bezoek waren te Oostende, dat moet omstreeks 1910 geweest zijn, vertelde mijn moeder dat men in 1896, het jaar van de brand, in de Brugse hogere kringen verteld had dat de brand in de kerk van Oostende « er in gestoken was » op bevel van koning Leopold II. Deze vond immers de oude kerk niet waardig van het moderne Oostende, waarvan hij de « koningin der badsteden » wilde maken. De afgebrande kerk was feitelijk een eenvoudige barokkerk, gebouwd in 1717, nadat de vorige kerk in 1712 afgebrand was.

De nieuwe Sint-Pieter- en Paulus . . . in de jaren 1905-1907 ge-bouwd door architect L. de la Censerie en door koning Leopold II ingehuldigd — is dan ook veel monumentaler dan al haar voor-gangers: zij heeft de allure van een kathedraal.

Zoals gezegd, was de toren van de oude gotieke kerk bewaard gebleven. Hij stond nu in de weg en men was van zin hem af te breken. De meningen waren echter verdeeld. Op 24 september 1910 zonden de letterkundigen Emile Verhaeren, Camille Lemonnier, Fernand Khnopff, Alexandre Marcette en Ivan Gilkin een brief aan het gemeentebestuur van Oostende ten einde deze toren te be-houden « unique témoin du siège resté légendaire de 1601-1604 » ⁽⁴⁾. Twee jaar later, op 1 oktober 1912, heeft de gemeenteraad dan ook besloten de oude kerktoren met zijn merkwaardige kalvarieberg in stand te houden.

J. DE SMET.

(3) Archief van de Boetstraffelijke Rechtbank te Brugge. 1896, bundel nr. 216. — *La Patrie* van 16-17 aug. 1896.

(4) C. Loontjens. *Ostende monumentale et pittoresque. Les monu-ments et les édifices remarquables. Ostende (ca. 1930)*, p. 36-37. Voor de iconografie van de brand van 1896, zie A. Verbouwe. *Iconografie van het arr. Oostende*. Brussel, 1956, p. 170 en plaat 55.